

УДК 005.966+81'243]
DOI

ДОДАТКОВІ ОСВІТНІ РЕСУРСИ: РОЛЬ РЕФЛЕКСИВНОГО КОМПОНЕНТА В РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНОЇ ІНШОМОВНОЇ КОМУНІКАЦІЇ ФАХІВЦЯ

Камінська Світлана Василівна,
аспірантка кафедри освітології та психолого-педагогічних наук
Київський столичний університет імені Бориса Грінченка
kaminskayasveta2020@gmail.com
orcid.org/0000-0002-2968-1677

У статті представлено дослідження, у якому аналізується рефлексивний компонент комунікативної діяльності, що виявляє здатність і вміння студентів оцінювати результати власної діяльності, уміти усвідомлювати та коригувати свою поведінку, прагнути до самовдосконалення. Сутністю рефлексивного компонента є розуміння майбутнім фахівцем морського транспорту механізмів власної професійної діяльності, соціального й індивідуального способу буття. Компонент передбачає здійснення оцінки власних дій у процесі цілеспрямованого професійного саморозвитку, що дає змогу виділити складові успіху чи виявити причини неуспішності своєї діяльності. Уміння свідомо контролювати результати своєї діяльності, рівень власного розвитку, динаміку особистісного зростання і є реалізацією цього компонента. Рефлексивний компонент дає змогу студентам усвідомити себе як суб'єкта діяльності, свої властивості, здібності; усвідомлювати цілі й оцінювати структуру діяльності, визначати шляхи її вдосконалення й оптимізації; оцінити вплив зовнішніх факторів на стан професійно-особистісного саморозвитку. Мета рефлексивного компонента полягає в тому, щоб стимулювати самоаналіз і самовдосконалення у процесі розвитку професійної іншомовної комунікації. Цей компонент дає змогу студентам аналізувати й обдумувати використання іноземної мови в професійному контексті, допомагаючи їм покращити свої навички професійного спілкування. Дослідження професійної іншомовної комунікації може бути доповнене рефлексивним компонентом, завдяки якому майбутні фахівці зможуть самостійно аналізувати свої власні знання, уміння та навички. Рефлексивний компонент може передбачати аналіз проблемних ситуацій і сприяти пошукові шляхів для покращення комунікативних навичок на робочому місці. В основі використання рефлексивного компонента лежать такі показники, як наявність емоційно-вольової стійкості, здатність долати психологічні бар'єри у спілкуванні, усвідомлення особистої відповідальності. Активна рефлексивна позиція є необхідною умовою саморозвитку фахівця, а її відсутність практично повністю унеможливує його особистісно-професійний саморозвиток. Загалом рефлексивна практика покращує комунікативні навички, розвиваючи самосвідомість та емоційний інтелект, фактори, які дають змогу розпізнавати комунікативні помилки. Зрештою, рефлексія покращує якість спілкування, сприяючи глибшому розумінню та більш ефективній взаємодії між членами екіпажу. Рефлексивні здібності можна розвивати й коригувати на заняттях або під час позанавчальної роботи.

Ключові слова: компонент, морська англійська, професійна діяльність, професійно-особистісний саморозвиток, рефлексія, самоаналіз, фахівець морського транспорту.

ADDITIONAL EDUCATIONAL RESOURCES: THE ROLE OF THE REFLEXIVE COMPONENT IN THE DEVELOPMENT OF A SPECIALIST'S PROFESSIONAL FOREIGN LANGUAGE COMMUNICATION

Kaminska Svitlana Vasylivna,
Postgraduate Student of the Department of Education
and Psychological Sciences
Borys Hrinchenko Kyiv University
kaminskayasveta2020@gmail.com
orcid.org/0000-0002-2968-1677

The article presents a study that analyzes the reflective component of communicative activity, which reveals the ability and skill of students to evaluate the results of their own activities, to be able to realize and correct their behavior, to strive for self-improvement. The essence of the reflective component is the future specialist's understanding of the mechanisms of his own professional activity, social and individual way of being. The component involves evaluating own actions in the process of purposeful professional self-development, which makes it possible to identify the components of success or to identify the reasons for the failure of own activities. The ability to consciously control the results of own activity, the level of own development, the dynamics

of personal growth is the realization of this component. The reflective component reflects the future specialist's thorough awareness of the importance of acquiring knowledge, skills and professional foreign language communication skills for effective professional activity; awareness of the importance of personal and professional self-determination, self-regulation and self-evaluation of the results of own actions. The purpose of the reflective component is to stimulate self-analysis and self-improvement in the process of developing professional foreign language communication. This component allows students to analyze and reflect on the usage of a foreign language in a professional context, helping them improve their professional communication skills. The study of professional foreign language communication can be supplemented with a reflective component that allows future specialists to independently analyze their own knowledge, skills and abilities. The reflective component can include the analysis of problematic situations and contribute to the search for ways to improve communication skills in the workplace. The use of the reflexive component is based on such indicators as the presence of emotional and volitional stability, the ability to overcome psychological barriers in communication, awareness of personal responsibility. An active reflexive position is a necessary condition for the self-development of a specialist, and its absence almost completely excludes the possibility of his personal and professional self-development. In general, reflective practice improves communication skills by developing self-awareness and emotional intelligence, factors that allow you to recognize communication errors. Ultimately, reflection improves the quality of communication, fostering deeper understanding and more effective interactions among crew members. Reflective skills can be developed and adjusted in class or during extracurricular activities.

Key words: *component, maritime English, professional competence, professional and personal self-development, reflection, self-analysis, maritime transport specialist.*

Вступ. У сучасному просторі морської сфери діяльності вміння та навички професійної іншомовної комунікації є невід'ємною складовою професійної компетенції, що передбачає: спеціальні, вузькопрофесійні вміння та навички й соціальні, універсальні вміння та навички. Рефлексивний компонент відображає ґрунтовне усвідомлення майбутнім фахівцем морського транспорту важливості набуття знань, умінь і навичок професійного іншомовного спілкування для ефективно професійної діяльності; усвідомлення значимості особистісно-професійного самовизначення, саморегуляції та самооцінки результатів своїх дій. В основі використання рефлексивного компонента лежать такі показники, як наявність емоційно-вольової стійкості, сформованість здатності до подолання психологічних бар'єрів у спілкуванні, усвідомлення особистої відповідальності.

Активна рефлексивна позиція є необхідною умовою саморозвитку фахівця морського транспорту, а її відсутність практично повністю унеможлиблює його особистісно-професійний саморозвиток.

Мета статті – охопити питання аналізу та самоаналізу, а також питання, як впоратися з труднощами, які виникають безпосередньо в роботі фахівців морського транспорту. Метою дослідження було експериментально перевірити ефективність рефлексивного компонента у формуванні готовності майбутніх фахівців морського транспорту до професійної іншомовної комунікації.

У дослідженні ми приділили особливу увагу таким **завданням**: 1) аналізу здатності студентів до рефлексії спілкування, самоаналізу, емоцій, сприйняття ризику; 2) з'ясуванню, які здібності до рефлексії

потребують корекції; 3) запровадженню власної методики оцінки здібностей до рефлексії.

Методологія та методи. Для досягнення мети статті були використані теоретичні методи дослідження (аналіз, систематизація й узагальнення наукових джерел на теоретичному рівні проблеми дослідження, синтез інформації та інтерпретація) і методи практичної педагогічної діяльності.

Теоретичне обґрунтування проблеми. Уміння та навички професійної іншомовної комунікації охоплюють усі складові професійної компетенції майбутніх фахівців морського транспорту. Про це так само пише у своєму дослідженні Йохан Сміт (Smith J., 2016), дослідник із Технологічного університету в Південній Африці, який зазначив у своєму дослідженні, що інструктори-тьютори здебільшого хвилюються про технічні вміння та навички моряків, тоді як роботодавці прагнуть отримати найбільш конкурентоспроможних працівників для виконання завдань для кожного рейсу, тому відокремлюють і звертають увагу на роль емоцій, почуттів, поведінки, потреб і цінностей у житті моряків на борту.

Аналіз психолого-педагогічної літератури показав, що розвиток рефлексивного мислення, здатності до рефлексії під час процесу навчання та рефлексивної практики призводить до вдосконалення навчального процесу.

Рефлексію досліджували: у навчанні (Chang B., 2019), як інструмент для розвитку майбутніх лідерів (Roberts C., 2008), для навчання (Roskos K. та ін., 2001), для навчання вчителів (Ovens A. & Tinning R., 2009), в освіті шляхом систематичної рефлексії на практиці (Agouridas V. & Race P., 2007), рефлексії загалом (Berrill D. та ін.,

2008). Вплив на роботу майбутніх фахівців морського транспорту досліджували Абрахамсен та ін. (Abrahamsen A., Weihe P., van Leeuwen, W.M.A., Debes F., 2022). Також аналізувалися механізми психологічного захисту та самоконтролю (Lileikis S., 2022), поведінка фахівців морського транспорту, які стикаються з труднощами на робочому місці, (De Jesus S., 2022), категоризація спілкування (Edmunds et al., 2022), важливість знання морської англійської мови (Kurshubadze N., Dolidze T., Vasadze N., 2022).

Результати та дискусії. Існують різні інструменти для забезпечення добробуту фахівця морського транспорту, одним із яких є здатність до ефективного спілкування. Спілкування можна розглядати як просту передачу інформації, тоді як знання морської англійської є важливим для фахівця морського транспорту. Але є і соціальна сторона спілкування, коли важливо, як ти сприймаєш співрозмовника, як ти до нього ставишся, чи розумієш культурні відмінності, чи вмієш оцінювати емоції співрозмовника й контролювати свої власні. Соціальне благополуччя це також прояв поваги до інших і себе.

Оволодіння англійською мовою, яка є основною робочою мовою судноводіїв і судномеханіків, насамперед забезпечує можливість виконання професійних обов'язків і є першочерговою умовою для виконання посадових обов'язків відповідно до Міжнародної конвенції про підготовку та дипломування моряків і несення вахти (Конвенція ПДНВ). Знання професійної англійської мови приводить до «продуктивної взаємодії між колегами з інших країн, що є неможливим без загальних умінь і навичок здійснювати продуктивне міжособистісне спілкування; до оволодіння вербальними і невербальними засобами спілкування, нормами етикету та загальною культурою спілкування та дотримання емпатії, толерантності, взаєморозуміння» (Сотер М., 2018).

Кембриджський словник дає визначення слова рефлексивність як факт того, що хтось здатний досліджувати власні почуття, реакції та мотиви (причини дій), а також те, як вони впливають на те, що вони роблять або думають у ситуації. Рефлексія – унікальна здатність людської свідомості в процесі сприйняття діяльності й самої себе, унаслідок чого людська свідомість постає як самосвідомість (знання про знання або думка про думку) (Булатов М., 2002). Компонент рефлексії стосується здатності людини розмірковувати над власними думками, діями та переконаннями. Він

передбачає самоспостереження й самосвідомість, що дає змогу людині перевірити власні реакції та мотиви. З іншого боку, саморефлексія – це акт свідомого обдумування власних думок, почуттів і переживань. Процес самопізнання, за якого усвідомлюються й осмислюються власні думки та психічні переживання, називають саморефлексією. Це передбачає аналіз та оцінку себе для глибшого розуміння й особистісного зростання. Як рефлексивний компонент, так і саморефлексія є суттєвими складовими свідомості та саморозвитку людини. Вони дають можливість людям вчитися на власному досвіді, визначати моделі своєї поведінки та робити свідомий вибір щодо своїх дій і переконань.

Коли ми запрошуємо майбутнього студента навчатися за освітніми програмами судноводіїв чи судномеханіків до морських навчальних закладах, ми наголошуємо тільки на перевагах їхньої майбутньої професії, але, звісно, не згадуємо про труднощі, з якими вони стикнуться у своїй майбутній роботі. У цій статті ми хотіли б поділитися інструментами для оцінки рефлексивних здібностей групи студентів спеціальності 271 «Морський та внутрішній водний транспорт», ступінь вищої освіти бакалавр Державного університету інфраструктури та технологій у місті Києві та Дунайського інституту водного транспорту (ДУІТ) у місті Ізмаїл. У статті описано процедуру оцінки рефлексивних здібностей щодо спілкування, мислення й активної мотивації. Групу учасників дослідження становили 83 студенти (майбутні фахівці морського транспорту 2–3-го курсів).

Методи, які ми використовували: опитування учасників; авторська методика визначення розвитку здібностей до рефлексії та самоаналізу. Нами були запропоновані тести на розкриття здатності до інтелектуальної рефлексії, здатності аналізувати себе як особистість, тобто особистісної рефлексії, та здатності знаходити способи ефективного спілкування або соціокомунікативної рефлексії. За експериментальним дослідженням ми виконали зріз даних, зроблений у грудні 2023 року. Також ми запропонували два авторські тести: один з яких має професійну спрямованість і може використовуватися викладачами морських закладів; інший може бути використаний для аналізу рефлексії комунікативних здібностей студентів вищих навчальних закладів різних напрямів.

Рефлексивна практика передбачає активний аналіз свого досвіду та дій, щоб допомогти собі вдосконалитися й розвиватися. Загалом рефлексивна практика

передбачає роздуми про те, як ви щось робите, і намагання зрозуміти, чому ви робите те, що ви робите, і що ви можете зробити краще. (Фурман В., 2016).

Щоб залучити респондентів до рефлексивної практики, ми запропонували відповісти на такі запитання на платформі Google Forms:

1. Чи готуетесь ви до складання професійно-орієнтованих тестів онлайн?

2. Якою мовою складають тест CES (Crew Evaluation System)?

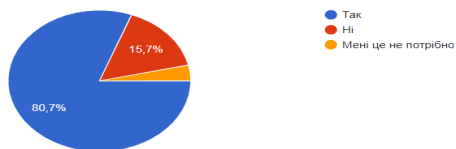
3. Чи зареєстровані ви на сайтах крьюінгових компаній?

4. Чи маєте ви пакет необхідних документів для першого рейсу / для рейсу?

5. Чи маєте ви досвід проходження інтерв'ю крьюінгової компанії?

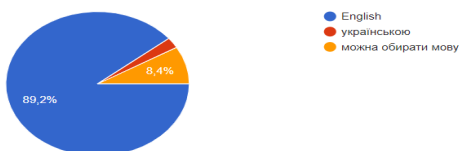
Інтерпретація результатів. Зауважимо, що опитування проводили викладачі англійської мови за професійним спрямуванням, які навчають цих студентів два-три роки по 4–6 годин англійської мови на тиждень. Їх головне завдання – сформувати свою іноземну компетенцію відповідно до вимог STCW (Стандарти підготовки, сертифікації та несення вахти). 80,7% респондентів сказали, що готуються до тестів, 15,7% не готуються до цих тестів і 3,6% навіть стверджували, що їм це не потрібно робити.

1. Чи готуетесь ви до складання професійно-орієнтованих тестів он-лайн?
83 ответа

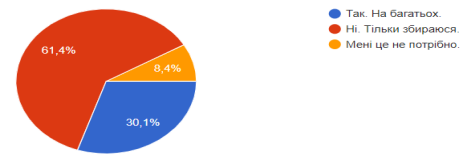
Мета наступного запитання – перевірити правдивість першого питання. Відомо, що всі ці тести англійською мовою, тому 89,2% респондентів знали, що тести англійською мовою, проте 8,4% сказали, що вони можуть бути будь-якою мовою, а 2,4% сказали, що тести можуть українською мовою.

2. Якою мовою складають тест CES (Crew Evaluation System)?
83 ответа

Ми хотіли пізнати активну мотивацію студентів. 61,4% респондентів вже зареєструвалися на сайтах крьюінгових компаній, 30,1% не реєструвалися, а 8,4% заявили, що їм це не потрібно.

3. Чи зареєстровані ви на сайтах крьюінгових компаній?
83 ответа

Наступне питання виявило, що тільки 39,8% респондентів не підготували пакет документів, необхідних для першого плавання на посаді курсанта. 10,8% із них навіть не знали, які документи потрібно мати. Так чи інакше, 49,4% респондентів уже підготували пакет документів і готові до співбесіди в крьюінгової компанії. Для досягнення цілей потрібно розуміти всі кроки, які є необхідними, але деякі студенти відкладають етапи, які виходять за межі університетської програми і які потребують самоконтролю, активного спілкування та самовдосконалення.

4. Чи маєте ви пакет необхідних документів для першого рейсу/для рейсу.
83 ответа

Протягом трьох років навчальний процес студентів контролював університет. Самі ж студенти навчалися, вдосконалювали свої знання але не проявляли ініціативних дій щодо власної професійної кар'єри. Таким чином, наступне запитання стосувалося їхнього досвіду співбесід у крьюінговій компанії. Лише 28,9% респондентів мали такий досвід, 51,8% не мали такого досвіду і 19,3% відповіли, що він їм не потрібен.

5. Чи маєте ви досвід проходження інтерв'ю крьюінгової компанії.
83 ответа

Незначна кількість відповідей «мені це не потрібно» пояснюється: загальним емоційним настроєм респондента, розчаруванням змістом навчання, розчаруванням у виборі професії, невірою в себе і свої можливості, низькою освітою, скептичним ставленням до анкети тощо. Загалом цілі опитування досягнуті.

Нас цікавила активна мотивація студентів-майбутніх судноводіїв напередодні обов'язкової практики. Результати

також показали, що не всі учасники опитування вже активно займаються просуванням своєї кар'єри в майбутній професії. Це опитування змусить їх задуматися над тим, як покращити ситуацію. Також задача викладачів полягає в тому, щоб скорегувати та спрямувати діяльність студентів, налаштувати їх на активну підготовку до інтерв'ю у круїнгових компаніях і старту в професійній діяльності. Уже проведено онлайн-зустрічі зі студентами, які повернулися з навчальної практики на морських судах. Сучасні інтернет-платформи дають змогу проводити короткі мотиваційні зустрічі з кадетами, які перебувають на судах (на своїх робочих місцях). Після виконаного опитування планується провести бесіди на теми «Як я став курсантом», «З чого починав і чого досяг» тощо.

Рефлексивне навчання зазвичай передбачає минулий досвід чи ідеї та критичний аналіз події. Розглядаючи успішні та невдалі аспекти досвіду, рефлексія допоможе студентам вчитися на власному досвіді. Оцінка здібностей до рефлексивного мислення – завдання не з легких. Ми вивчили досвід багатьох дослідників, які проводили дослідження здатності рефлексувати в процесі навчання (Nurlatifah L. та ін., 2023; Nurjain A. та ін., 2023). Деякі з них підкреслюють, що багато курсів спрямовані на сприяння рефлексивному мисленню або рефлексії на практиці, але існує дефіцит інструментів, які можна легко використовувати, щоб визначити, чи залучаються студенти до рефлексивного мислення (Kember D. та ін., 2000).

Протягом багатьох років ми займаємося підвищенням комунікаційної компетентності майбутніх фахівців морського транспорту, ми провели низку тестів на стилі спілкування, мотивацію до вивчення професійної іноземної мови, мотивацію та готовність до спілкування. Ми вибрали питання з методик, які вже пройшли перевірку і зможуть показати здатність до рефлексивного аналізу. Питання також були підібрані за певним критерієм, а саме: для оцінки здатності до самоаналізу, для оцінки здатності до аналізу спілкування, для оцінки здатності до саморегуляції, для оцінки здатності бачити свій внутрішній світ. Таким чином, ми провели новий тест з акцентом на самоаналіз, спілкування, розуміння емоцій, розуміння себе.

1. Мені важко зосередитися на виконанні завдань, пов'язаних із вивченням мови, працюючи в команді.

2. Випробовуючи щось нове, я завжди нервую і часто забуваю слова, можу навіть втратити ідею поставленого завдання.

3. Мені подобається робота, пов'язана з різноманітними завданнями, у яких можна стикнутися зі складними проблемами, новими поворотами.

4. За чергування успіхів і невдач я більше схильний до переоцінки своїх невдач.

5. У різних ситуаціях та у спілкуванні з різними людьми ви часто поведетеся зовсім по-різному?

6. Чи здатні ви знайти підхід до кожної людини під час спілкування?

7. Чи звертаєте ви увагу на те, що не сказано співрозмовником, але відображається у його голосі, жестах чи міміці?

8. Чи відчуваєте і берете до уваги настрої, емоційний стан співрозмовника?

9. Чи здатні ви діяти розважливо, не втрачати самовладання і розум за умов конфліктної ситуації?

10. За чергування успіхів і невдач схильний до переоцінки своїх успіхів.

11. Чи добре ви володієте своїм емоційним станом, стримуючи прояв небажаних почуттів і висловлюючись відповідно до ситуації, що склалася?

Запитання, запропоновані учасникам дослідження, мають спонукати учасників оцінити ситуацію та виявити прогалини у своїх знаннях і сфері, де їм потрібно вдосконалитися; показати способи покращення процесу навчання та визначити, які методи навчання підходять, а які – ні; допомогти краще зрозуміти себе, зрозуміти, з якими завданнями чи інформацією найважче впоратися; питання анкети мають спонукати критично мислити про стиль спілкування; також підвищити мотивацію до навчання; що покращити результати навчання. Результати відповідей слід оцінювати якісно – чим більш рівномірний відсоток трьох варіантів відповідей, тим більше розвинена рефлексивна здатність у групи респондентів. Запитання 1, 2 і 3 демонструють здатність до самоаналізу. Питання 5, 6 і 7 відображають здатність до комунікативної рефлексії. 4-те і 10-те питання зображують здатність до самоаналізу, внутрішнього світу. Питання 8, 9 і 11 показують сприйняття респондентами емоцій.

Таким чином, вивчаючи здатність респондентів до рефлексії, були виявлені проблеми, які потребують корекції, а саме: активна мотивація; емоційний інтелект; аналіз власних невдач і успіхів; комунікативні навички, пов'язані з емоціями.

Постають питання: як виправити кожен аспект, як навчити контролювати свою комунікативну поведінку і як навчити контролювати власні емоції та розрізняти емоції інших людей, як змусити студентів бути активними для досягнення результатів

Таблиця 1

Здатність до рефлексивного аналізу

Питання	Відповіді			Висновки
	Радше так, ніж ні	Інколи трапляється	Радше ні, ніж так	
1	28,2%	43,6%	28,2%	Як бачимо, великих відмінностей відповідей серед студентів немає, тому допускаємо здатність респондентів до самоаналізу
2	35,9%	38,5%	25,6%	
3	35,9%	30,8%	33,3%	
5	46,2%	30,8%	23,1%	Тут респонденти показали середню та низьку здатність до рефлексії. Таким чином, комунікативні здібності потребують корекції, яку можна застосовувати на заняттях з англійської мови за професійним спрямуванням та в позанавчальній роботі: тематичні зустрічі, перегляд та обговорення фільмів з акцентом на техніці спілкування, обговорення окремих епізодів фільмів чи анотацій до книг із комунікативним фідбеком
6	64,1%	20,5%	15,4%	
7	61,5%	28,2%	10,3%	Як бачимо, здатність респондентів до рефлексії присутня, але також зазначаємо, що їх поведінка потребує корекції. Багато респондентів не переоцінюють своїх успіхів і невдач
4	30,8%	35,9%	33,3%	
10	28,2%	25,6%	46,2%	Більшість респондентів показали низьку або середню здатність до рефлексії
8	82,1%	15,4%	2,6%	
9	48,7%	35,9%	15,4%	
11	41%	46,2%	12,8%	

у навчанні, як навчити їх бути готовими до самоаналізу, за допомогою яких прийомів, на яких навчальних дисциплінах?

Зі свого боку пропонуємо впровадження на заняттях ситуаційних і рольових ігор, які можна використовувати під час викладання гуманітарних та соціальних предметів. Також пропонуємо студентам мотиваційний матеріал на YouTube-каналах наших викладачів, проводимо зустрічі зі студентами, випускниками та діючими офіцерами торговельного флоту в рамках мовного клубу, а також впроваджуємо різні інтерактивні техніки на практичних заняттях з англійської мови за професійним спрямуванням.

Висновки. Усі учасники дослідження продемонстрували високий рівень здатності до рефлексії до самоаналізу, середню здатність до інтроспекції (самопостереження), низьку здатність до рефлексії спілкування й емоцій. Дослідження здібностей до рефлексії виявило проблеми серед студентів. Так, здебільшого спостерігається мотивація ставлення, але активна мотивація потребує корекції, респонденти переоцінюють свої здібності керувати емоціями інших людей і переоцінюють комунікативні навички, більшість респондентів не переоцінюють своїх невдач та успіхів, тому не можуть надати відгук про свої результати навчання.

Враховуючи соціально-психологічні особливості міжособистісної взаємодії фахівців

морського транспорту у складі багатонаціональних екіпажів та умови їх життя під час плавання, актуальним є завдання формування належного рівня емоційного інтелекту для збереження їх здоров'я та безпеки їх життєдіяльності. Здібності до рефлексії потрібні, щоб контролювати свою поведінку під час навчання на судні, і це є частиною формування компетентного моряка.

ЛІТЕРАТУРА

1. Булатов М. Рефлексія // Філософський енциклопедичний словник / В. І. Шинкарук (гол. редкол.) та ін. Інститут філософії імені Григорія Сковороди НАН України. Київ : Абрис, 2002. С. 547.
2. Сотер М. Формування готовності майбутніх інженерів-судномеханіків до міжкультурної комунікації (дис. канд. пед. Наук : 13.00.04) Тернопіль, 2018. С. 125.
3. Фурман В. Формування рефлексивної компетентності майбутнього професіонала в умовах сучасного освітнього простору. *Педагогічний процес: теорія і практика*, 2016. № 1 (52). С. 12–16.
4. Agouridas V., & Race P. Enhancing knowledge management in design education through systematic reflection in practice. *Concurrent Engineering*. 2007. № 15 (1). P. 63–76.
5. Abrahamsen A.S., Weihe P., van Leeuwen W.M.A., Debes F. Impact of work exposure on cognitive performance in Faroese deep-sea fishers: a field study *International maritime health*. 2022. № 73 (3). P. 150–161.
6. Berrill D.P., & Addison E., Gausdal A.H. Developing regional communities of practice by network reflection:

The case of the Norwegian electronics industry. *Entrepreneurship & Regional Development*. 2008. № 20 (3). P. 209–235.

7. Chang B. Reflection in learning. *Online Learning*. 2019. № 23 (1). P. 95–110.

8. De Jesus S.J.B. Emotional dimensions as correlates to coping behaviors among Filipino seafarers: Basis for a proposed coping skills program. *Journal of Maritime Research*. 2022. № 19 (2). P. 79–97.

9. Edmunds C.E.R., Harris A.J.L., Osman M. Applying Insights on Categorisation, Communication, and Dynamic Decision-Making: A Case Study of a ‘Simple’ Maritime Military Decision Review of *General Psychology*. 2022. № 26 (4). P. 426–445.

10. Kember D., Leung D.Y.P., Jones A., Loke A.Y., McKay J., Sinclair K., Tse H., Webb C., Yuet Larsen D.P., London D.A., & Emke A.R. Using reflection to influence practice: Student perceptions of daily reflection in clinical education. *Perspectives on Medical Education*. 2016. № 5 (5). P. 285–291.

11. Kurshbadze N., Dolidze T., Vasadze N. The Importance of ESP (Maritime English) in the Maritime Industry for Safety Maintenance Onboard and Ashore (2022) *Proceedings of the International Association of Maritime Universities Conference*. 2022 October. P. 252–260.

12. Lileikis S. Maritime Transport Employees’ Psychological Defense Mechanisms and Self-management *TransNav*. 2022. № 16 (1). P. 115–120.

13. Nurlatifah L., Purnawarman P., & Sukyadi D. The implementation of reflective assessment using Gibbs’ reflective cycle in assessing students’ writing skill. *The 3rd international conference on progressive education (icope): Harmonizing Competencies in Education Transformation towards Society 5.0*. AIP Publishing, 2023. 325 p.

14. Nurjain A., Salazar-Espinoza D.-E., Saenko N., & Bina E. Learner-oriented assessment matters: testing the effects of academic buoyancy, reflective thinking, and learner enjoyment in self-assessment and test-taking anxiety management of the EFL learners. *Language Testing in Asia*. 2023. № 13 (1). P. 96–99.

15. Ovens A., & Tinning R. Reflection as situated practice: A memory-work study of lived experience in teacher education. *Teaching and Teacher Education*. 2009. № 25 (8). P. 1125–1131.

16. Roberts C. Developing future leaders: The role of reflection in the classroom. *Journal of Leadership Education*. 2008. № 7 (1). P. 116–130.

17. Roskos K., Vukelich C., & Risko V. Reflection and learning to teach reading: A critical review of literacy and general teacher education studies. *Journal of Literacy Research*. 2001. № 33 (4). P. 595–635.

18. Smith J. Wellness at sea: a new conceptual framework for seafarer training. <https://eprints.utas.edu.au/22788/> Retrieved January, 2016. № 6. P. 64.

REFERENCES

1. Bulatov, M. (2002). Refleksiya // *Filosofskyy entsyklopedychnyy slovnyk / V.I. Shynkaruk (hol. redkol.) ta in. [Reflection // Philosophical encyclopedic dictionary/ V.I. Shynkaruk (chief editor) and others]*. Hryhoriy Skovoroda Institute of Philosophy of the National Academy of Sciences of Ukraine. Kyiv.: Abrys. P. 547 [in Ukrainian].

2. Soter, M. (2018). Formuvannya hotovnosti maybutnikh inzheneriv-sudnomekhanikiv do mizhkulturnoyi komunikatsiyi [Formation of readiness of future ship mechanics for intercultural communication]. PhD thesis: 13.00.04. Ternopil. P. 125 [in Ukrainian].

3. Furman, V. (2016). Formuvannya refleksyvnoyi kompetentnosti maybutn’oho profesionala v umovakh suchasnoho osvityn’oho prostoru [Formation of reflexive competence of the future professional in the conditions of the modern educational space]. *Jur. Pedagogical Process: Theory and Practice*. No. 1 (52). P. 12–16 [in Ukrainian].

4. Agouridas, V., & Race, P. (2007). Enhancing knowledge management in design education through systematic reflection in practice. *Concurrent Engineering*. No. 15 (1). P. 63–76 [in English].

5. Abrahamsen, A.S., Weihe, P., van Leeuwen, W.M.A., Debes, F. (2022). Impact of work exposure on cognitive performance in Faroese deep-sea fishers: a field study *International maritime health*. No. 73 (3). P. 150–161 [in English].

6. Berrill, D.P., & Addison E., Gausdal, A.H. (2008). Developing regional communities of practice by network reflection: The case of the Norwegian electronics industry. *Entrepreneurship & Regional Development*. No. 20 (3). P. 209–235 [in English].

7. Chang, B. (2019). Reflection in learning. *Online Learning*. No. 23 (1). P. 95–110 [in English].

8. De Jesus, S.J.B. (2022). Emotional dimensions as correlates to coping behaviors among Filipino seafarers: Basis for a proposed coping skills program. *Journal of Maritime Research*. No. 19 (2). P. 79–97 [in English].

9. Edmunds, C.E.R., Harris, A.J.L., Osman, M. (2022). Applying Insights on Categorisation, Communication, and Dynamic Decision-Making: A Case Study of a ‘Simple’ Maritime Military Decision Review of *General Psychology*. No. 26 (4). P. 426–445 [in English].

10. Kember, D., Leung, D.Y.P., Jones, A., Loke, A.Y., McKay, J., Sinclair, K., Tse, H., Webb, C., Yuet Larsen, D.P., London, D.A., & Emke, A.R. (2016). Using reflection to influence practice: Student perceptions of daily reflection in clinical education. *Perspectives on Medical Education*. No. 5 (5). P. 285–291 [in English].

11. Kurshbadze, N., Dolidze, T., Vasadze, N. (2022). The Importance of ESP (Maritime English) in the Maritime Industry for Safety Maintenance Onboard and Ashore. *Proceedings of the International Association of Maritime Universities Conference*, 2022 October, P. 252–260 [in English].

12. Lileikis, S. (2022). Maritime Transport Employees’ Psychological Defense Mechanisms and Self-management *TransNav*. No. 16 (1). P. 115–120 [in English].

13. Nurlatifah, L., Purnawarman, P., & Sukyadi, D. (2023). The implementation of reflective assessment using Gibbs’ reflective cycle in assessing students’ writing skill. *The 3rd international conference on progressive education (icope): Harmonizing Competencies in Education Transformation towards Society 5.0*. AIP Publishing. 325 p. [in English].

14. Nurjain, A., Salazar-Espinoza, D.-E., Saenko, N., & Bina, E. (2023). Learner-oriented assessment matters: testing the effects of academic buoyancy, reflective thinking, and learner enjoyment in self-assessment and test-taking anxiety management of the EFL learners. *Language Testing in Asia*, 13 (1). P. 96–99 [in English].

15. Ovens, A., & Tinning, R. (2009). Reflection as situated practice: A memory-work study of lived experience in teacher education. *Teaching and Teacher Education*. No. 25 (8). P. 1125–1131 [in English].

16. Roberts, C. (2008). Developing future leaders: The role of reflection in the classroom. *Journal of Leadership Education*. No. 7 (1). P. 116–130 [in English].

17. Roskos, K., Vukelich, C., & Risko, V. (2001). Reflection and learning to teach reading: A critical review

of literacy and general teacher education studies. *Journal of Literacy Research*. No. 33 (4). P. 595–635 [in English].

18. Smith, J. (2016). Wellness at sea: a new conceptual framework for seafarer training. <https://eprints.utas.edu.au/22788/> Retrieved January, № 6. P. 64 [in English].

Стаття надійшла до редакції 30.04.2024

The article was received 30 April 2024